

Van ridderverhaal naar levensverhaal

Over vertellen en (voor)lezen in klas 6

Een van de dingen die de laatste tijd in de onderbouw duidelijk ‘onder druk staan’, is het vertellen. En zeker het vertellen in de hogere klassen. Er komen steeds meer dingen die dwingend moeten, regelgevingen en zaken als het leerlingenvolgsysteem die ons van buiten worden opgelegd en die de klassenleraar (letterlijk) onder druk zetten. En als er iets negatief werkt op het vertellen in de klas is het wel onrust en druk van buiten. Voor het vertellen is ontspanning nu eenmaal een absolute voorwaarde. Je moet daarvoor de rust hebben om in een andere tijdsstroom binnen te kunnen stappen. We zullen er daarom ook voor moeten waken, dat niet alleen de aandacht voor het vertellen en (voor)lezen in de hoogste klassen van de basisschool niet afneemt, maar dat daarbij ook aan de uiterlijke omstandigheden daarvoor recht wordt gedaan. De noodzaak hiertoe heeft mede met het volgende te maken:

Van mythische helden naar historische ridders

Als wij in de 5^e klas over de helden vertellen, vertellen wij nog voornamelijk over mythische grootheden, goden en vooral over de halfgoden. De eigenlijke (menselijke) held verschijnt pas in de zesde klas ten tonele, vooralsnog in sagenvorm, daar waar de mens ook zelf de geschiedenis betreedt. Ook de ‘helden’ hebben nu net als de leerlingen zelf, ‘de aarde bereikt’. Hierdoor wordt het mogelijk dat de held, de soldaat of politicus en later de ridder, zijn eigen leven, soms zelfs door middel van één enkele ‘heldendaad’, tot een soort apotheose brengt. In de literatuurtheorie spreken we ten aanzien van deze apotheose bijvoorbeeld ook over het begrip ‘transformatie’: de held wordt na zijn daad in een andere geestelijke orde opgenomen; hij is tot een ander zijnsniveau opgestegen. Zijn leven wordt gecanoniseerd en krijgt een ideële dimensie en een voorbeeldfunctie toebedeeld, d.w.z. aan de beschrijving van dat leven wordt een direct opvoedende taak toegekend.

Daarom krijgt ook het verhaal, het heldenverhaal, vanaf dat moment, een andere betekenis. Het wordt namelijk biografisch, zij het aanvankelijk nog door sagen omrankt; het verhaal verbindt zich met het leven zelf, het verwijst direct naar de grote heldendaad die de held in zijn leven verricht heeft en waar soms al vanaf zijn geboorte vele momenten uit de biografie op een geheimzinnige manier naar verwijzen. Maar daarnaast biedt een verhaal voor de leerlingen uit deze leeftijdsgroep ook de mogelijkheid om *omgekeerd* als brug te dienen, als brug naar het leven zelf. Veel sterker raakt hen wat over deze historische personen wordt verteld. Ze beginnen te voorvoelen dat het leven een soort totaalbeeld is, waar cruciale momenten als waren het stukjes van een puzzel door de individualiteit van de held worden gezocht en gepakt en in het geheel worden ingepast. Nog niet eerder beleefden de kinderen het leven zo vanuit de gedachte van een totaliteit of eenheid. We kunnen het ook anders uitdrukken: vanaf dat moment kunnen de verhalen eigenlijk pas direct als ‘opvoedend materiaal’ gezien worden. Het woord voor opvoeden is in het Latijn: ‘educare’ en dat zegt in beeldende vorm precies wat hier gebeurt, namelijk uitgeleiden, de jeugd uitgeleiden en het leven binnenvoeren. Precies dát doen deze verhalen.

Van beeld naar begrip

We kunnen hierbij nog op een ander element wijzen en dat betreft onze school zelf. Deze Middeleeuwse verhalen, in tegenstelling tot de mythologische, bieden de leerkracht namelijk de mogelijkheid een belangrijke ontwikkelingspsychologische stap met de kinderen te zetten. Een van de vragen die bij het vrijeschoolonderwijs wel eens kunnen opduiken is o.a. ja, alles goed en wel met die vele mooie beelden die de kinderen bij jullie mee krijgen, maar hoe zit

het eigenlijk met de verwerking ervan? Blijven die gewoon maar in een gouden doosje opgesloten zitten voor later? Hoe worden die eigenlijk verinnerlijkt? Hoe worden ze verwerkt en doordacht? Waar vindt de stap van beeld naar begrip plaats? En hier zijn het deze ridder- en heldenverhalen waar de werkelijke levende, historische mens als het ware voor het eerst doorheen schijnt, die op dit soort vragen wel degelijk antwoord kunnen geven. Deze verhalen lenen zich namelijk uitstekend voor gesprek en gedachtevorming. En die kans mag simpelweg in de laatste klas van de basisschool niet worden gemist.

Kind en held

In de zesde klas begint er ook een eerste gevoel te ontstaan voor de rol van held, die in het leven in de toekomst voor de kinderen (lees: voor ieder mens) zal zijn weggelegd. En daarmee komen nu ook voor het eerst de dreigende en loerende ‘gevaren’, de verleidingen die bij elk helden- c.q. mensenleven horen, binnen hun gezichtskring. Zo wordt er vanaf nu door ieder kind met een onbestemd gevoel naar alcohol, drugs, seks, computer etc. gekeken als enkele van de reële en soms zelfs angstige toekomstige ‘avonturen’ waarin de ‘held’ (i.c. zij zelf) zich op zijn reis door het leven zal hebben te bewijzen.

Daarom begrijpen we ook waarom de kinderen nu, in de zesde klas, in de ban van de computerspelen komen, ze willen zichzelf, weliswaar vervroegd, deze rol van held aanmeten. En het makkelijkste is het om daartoe een denkbeeldig, fantastisch spel, een surrogaat verhaal, binnen te stappen. Misschien gebeurt dat wel mede bij gebrek aan andere, echte verhalen? Of anders, wat nog iets verder van ze afstaat, maar ook dat komt gauw genoeg dichterbij, de piercing en de tatoeage; ook dat zijn vormen waar eigenlijk naar een (levens)verhaal gezocht wordt, maar waar de held dat ‘verhaal’ alvast (gecorrumpeerd) op het eigen lichaam aanbrengt. Computerspel, speelhal, extreme mode (gothic), tatoeage zijn enkele van de grote parkeerplaatsen waar je jezelf gratis een tijdje mag parkeren, maar geen van deze vier scheppen een werkelijke verbinding met het leven. In deze ‘verhalen’ is de echte held namelijk pijnlijk afwezig.

Het leven als verhaal

Hieruit blijkt hoop ik ook het belang van het verhaal en het vertellen of voorlezen van verhalen voor deze leeftijdsgroep. Verhaal en leven zullen elkaar wederzijds moeten bevruchten. Het verhaal leidt immers naar het leven toe, het wil moed en vertrouwen schenken voor dat leven en daardoor kan het leven ook als een toekomstig ‘avontuur’ worden gezien. En alleen als dat het geval is, kan er omgekeerd uit het leven ook opnieuw ‘verhaal’ ontstaan. Want een biografie is niets anders dan een (echt gebeurd) levensverhaal. Niet voor niets wilde Rudolf Steiner dat er ook vanaf deze leeftijd belangrijke biografieën aan de kinderen verteld zouden worden b.v. in het godsdienstonderwijs, maar daar niet alleen. Geheel in deze lijn is het, dat Rudolf Steiner in een van zijn eerste voordrachten over de opvoeding van het kind (27.8.06!) zegt, dat er binnen een ‘theosophische Pädagogik’ voor gezorgd moet worden, dat we aan de kinderen ‘voorbeelden van grote mensen uit de wereldgeschiedenis moeten laten zien’ [later wordt daarbij o.a. concreet verwezen naar Alexander de Grote en Hannibal]. Daarbij mag dan niet gezegd worden wat wij daar goed of slecht aan vinden, want dat zou vervroegd inwerken op de nog kiemende individuele oordeelskracht die zich pas later zal melden.

Als het leven niet als avontuur kan worden gezien, blijft dat ééndimensionaal en vallen de dimensies weg die ons de moeilijkheden in het leven tegelijk als uitdagingen laten zien en

beleven. ‘De reis van het leven is het aangaan van het eigen avontuur en dat is tegelijkertijd de enige manier om echt te groeien, te veranderen en wijs te worden’*.

In de zesde klas begint bij de leerlingen een misschien nog onbewust gevoel te ontstaan voor de omvorming van ridder-, heldenverhaal naar levensverhaal, van de reis die de held maakt, naar de weg in het leven die zij zelf zullen gaan, van de held naar de held of heldin in henzelf. Het te vertellen verhaal helpt mee om zelf ouder te willen worden, om uit te kijken naar dat leven.

Daarom komen kinderen te kort als wij in de leeftijd rond het 12^e jaar niet voldoende levende, biografische helden en/of ridders voor hen laten verschijnen.

(Bovenstaande tekst is een uitgebreidere versie van een gedeelte uit de Inleiding van Werkmap No.8: “Verhalen uit de vertelstof van klas 6” (o.a. 10 verhalen uit de Middeleeuwen). Het betreft hier nieuwe vertalingen en bewerkingen. Deze verhalen zijn tevens afzonderlijk op A5 formaat via POD beschikbaar voor klassikaal gebruik).

* Dit citaat (uit een artikel van Jenny de Bode in Educare (2007 Nr.3), verwijst naar het boek ‘The hero’s journey, A guide to Litterature and Life’ van Reg Harris en Susan Thompson. (www.yourheroicjourney.com))